

ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ СРСР І ДРА У КВІТНІ 1978 – ГРУДНІ 1979 РОКІВ

Досліджено характер, спрямованість і масштаби військово-технічного співробітництва між СРСР і ДРА в період від Саурської (Квітневої) революції 1978 р. до радянського вторгнення 27 грудня 1979 р.

Ключові слова: СРСР, ДРА, Квітнева революція, військово-технічне співробітництво, радники, радянські військові контингенти.

Радянсько-афганська війна 1979 – 1989 рр. стала ключовою подією міжнародного життя другої половини ХХ століття. Вона значно поглибила афганську кризу, спровоковану Суарською (Квітневою) революцією 1978 р., справила колосальний вплив на внутрішній суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток Радянського Союзу, поглибивши його системну кризу. Масштабність цієї події спричинила величезний інтерес дослідників. Історіографія війни на сьогодні перевищує 800 позицій [1]. Проте чимало аспектів радянсько-афганських відносин кінця 1970 – 80-х років потребують подальшого дослідження.

Радянське вторгнення до Афганістану було спричинене низкою факторів, підготовлене усім характером радянсько-афганських відносин як до, так і після Квітневої революції 1978 р. У 1980-ті роки з'явилася ціла низка публікацій, присвячених різним аспектам радянсько-афганських відносин, у тому числі й узагальнюючі дослідження. З-посеред останніх назвемо роботи Л.Б. Теплінського [2; 3]. У них історик, відповідно до тогочасної кон'юнктури, доводив, що введення радянський військ до Демократичної Республіки Афганістан був продиктований багаторічними дружніми відносинами між обома країнами і був покликаний врятувати дружню державу від імперіалістичної загрози. Природно, що військово-технічне співробітництво між обома країнами не афішувалося. У пострадянський період різні аспекти радянсько-афганських відносин у контексті подальшого радянського вторгнення до ДРА піднімалися у чисельних

монографіях і публікаціях у науковій періодиці. З-посеред них можна виділити узагальнююче дослідження з новітньої історії Афганістану В.Г. Коргуна [4] і фундаментальну роботу М.Ф. Слінкіна [5]. Піднімалася ця проблема і в працях західних дослідників. Ми, зокрема, послуговувалися роботами американця Дж.Б. Амстурца [6] і норвежця О. Вестада [7]. У цій статті ми поставили за мету дослідити характер і обсяги співробітництва між СРСР і ДРА у військово-технічній сфері в період від Саурської (Квітневої) революції 1978 р. до радянського вторгнення 27 грудня 1979 р.

Для Афганістану, в силу його географічного розташування, СРСР традиційно був стратегічним партнером. Ще 1919 року Радянська Росія стала першою державою, котра визнала факт звільнення цього центрально-азійського емірату від британського протекторату. Ще у міжвоєнний період СРСР став для слабозвиненого Афганістану важливим фінансово-економічним і торговельним партнером. Проте радянська фінансово-економічна присутність в Афганістані суттєво посилювалася у другій половині ХХ століття.

У середині 1950-х рр. загострилися відносини Афганістану із Пакистаном через “зону пуштунських племен” та “лінію Дюранда”. Ще в 1947 р. Афганістан вимагав надання пуштунським племенам на території Пакистану права на самовизначення. Ісламабад на це не пішов, і в 1955 р. ним був закритий транзит афганських товарів через територію Пакистану. Економічна блокада Афганістану була знята угодою з СРСР про транзит афганських товарів через радянську

територію від 1955 р. Саме із середини 1950-х років економіка Афганістану стала розвиватися багато в чому виключно за підтримки СРСР. Підраховано, що з 1954 р. за техніко-технічного сприяння СРСР було започатковано 120 проектів із будівництва підприємств різного профілю [6, р. 24], з яких до квітня 1978 р. було збудовано й введено в експлуатацію 70 промислових, енергетичних, транспортних об'єктів. В радянських закладах освіти різного рівню й профілю було підготовлено більше 60 тисяч афганських спеціалістів [8, с. 49.]. За сприяння СРСР в Афганістані було прокладено 70% усіх існуючих шляхів із твердим покриттям і споруджено 3 міжнародні аеропорти [6, р. 24]. Станом на початок 1978 р. 50% усього електробалансу Афганістану припадало на електростанції, збудовані за економічного і технічного сприяння СРСР [9, с. 93.]. СРСР забезпечував 40% зовнішньоторговельного обороту Афганістану і давав 54% загального обсягу зовнішніх запозичень і кредитів (для порівняння: США – лише 15%) [8, с. 49].

Після подій 27 квітня 1978 р., пізніше названих Саурською (Квітневою) революцією, і приходу до влади промарксистської Народно-демократичної партії Афганістану Москва стала докладати значних зусиль задля підтримки нової влади та подальшого розвитку афганської революції. Допомога Демократичній Республіці Афганістан йшла різними каналами, а її обсяги і характер змінювалися відповідно до ситуації в країні.

Уже впродовж перших місяців після квітневих подій 1978 р. було укладено 29 радянсько-афганських угод про розширення економічного й технічного співробітництва на загальну суму в 104 млн. доларів. За перший рік революції за сприяння радянської сторони в ДРА було збудовано й уведено в експлуатацію більше 60 господарських об'єктів [4, с. 407; 5, с. 69]. За цей же час обсяги торгівлі між СРСР і ДРА зросли в 2,4 рази [5, с. 71]. СРСР ставав, таким чином, головним донором нової кабульської влади, а сам Афганістан вийшов у лідери за обсягами отриманої радянської допомоги з поміж усіх соціалістичних країн та країн “соціалістичної орієнтації”. Так, у 1978 р. Афганістан отримав від СРСР кредитів на суму 265 млн. доларів, а усі соціалістичні країни Східної Європи разом узяті – лише 110 млн.

доларів. Кредити афганській стороні надавалися на пільгових умовах, під 2 – 3% річних з терміном виплати в 30 років [6, р. 24]. Справжнім апогеєм радянсько-афганського співробітництва стало підписання 5 грудня 1979 р. Договору про добросусідство і співробітництво між СРСР і ДРА, статті якого передбачали подальше розширення співпраці в усіх сферах, від військово-політичних і соціально-економічних до спорту й туризму [10, с. 1].

Проте в умовах громадянської війни, котра розгорнулася в Афганістані фактично з моменту захоплення НДПА влади і була викликана не прийняттям значною частиною афганського суспільства непродуманих радикальних реформ за радянським досвідом, новий кабульський режим потребував передусім військово-технічної підтримки з боку Радянського Союзу. Тому в липні 1978 р. між обома країнами була укладена угода про поставки озброєння на суму 250 млн. доларів [4, с. 407; 5, с. 69]. Зростало число радянських радників (до Квітневої революції – “консультанти”) як по цивільному, так і військовому відомству. На квітень 1979 р. число радянських спеціалістів в Афганістані сягнуло 1 тис. осіб [4, с. 407; 5, с. 69]. Через інститут радників у Афганістані розпочалося сліпе копіювання радянського досвіду революційних перетворень в усіх сферах, передусім в армії і службі безпеки.

Ситуація в ДРА погіршувалася з кожним місяцем, позиції нової влади, котра протиставила себе практично усім стратам афганського суспільства і яка мала надзвичайно вузьку соціальну базу в середині країни, були хиткими. За таких умов СРСР, партійне керівництво якого стосовно Афганістану стало на відвертий шлях експорту революції, поступово розширював масштаби та механізми військово-технічної допомоги НДПА. Проте до середини 1979 р. основними напрямками такої допомоги залишалися поставки озброєння й техніки, обсяги яких неухильно збільшувалися, і розширення апарату радників.

7 січня 1979 р. було підписане розпорядження Ради Міністрів СРСР, відповідно до якого робота радянських радників у Збройних Силах ДРА мала фінансуватися виключно радянською стороною. Цього ж дня голова радянського уряду О.М. Косигін дав послу

СРСР в ДРА О.М. Пузанову розпорядження більше приділяти уваги розробці планів військової і економічної допомоги Афганістану. Послу вказувалося терміново зустрітися з Х. Аміном: “Скажіть, що уряд СРСР, виходячи з дружніх відносин, котрі існують між нашими країнами, надає допомогу у зміцненні афганських збройних сил на виключно пільгових умовах. Спецмайно й запасні частини до нього поставляються Демократичній Республіці Афганістан за 25 відсотків вартості в кредит з 2 відсотків із погашенням кредиту упродовж 10 років. Слід відзначити, що Демократична Республіка Афганістан знаходиться у найбільш сприятливому становищі порівняно з іншими дружніми країнами, в які поставляється спецмайно” [11].

Не зважаючи на це, кабульський режим був нездатний тримати ситуацію в країні під контролем. У квітні 1979 р. широкомасштабні бойові дії з опозиційними збройними формуваннями уже велися в 18 з 26 провінцій Афганістану [4, с. 415]. Проте справжнім водорозділом як громадянської війни в ДРА, так і розмірах радянського військово-технічного сприяння афганській революції стали події в Гераті у березні 1979 р. 15 березня в цьому місті проти влади НДПА повстали 17-а піхотна дивізія, артилерійський полк і зенітний дивізіон Збройних сил ДРА. Антиурядовий заколот військових підтримала значна частина населення чвертьмільйонного міста. Важливо те, що в березні 1979 р. у Гераті вперше загинули громадяни СРСР, радники цивільного й військового відомств. Стосовно кількості радянських жертв дослідники називають різні цифри. Американський дослідник Дж. Б. Амстурц пише про загибель 20 радянських радників із родинами [6, р. 41]. Норвезький історик О.А. Вестад називає цифру в 50 радників із родинами [7, с. 24]. Російські автори вказують на загибель двох [12, с. 188] або ж трьох радянських спеціалістів [13, с. 152], з посеред яких – один військовий. Відомо, що в Гераті загинув майор Н.Я. Бірюков, на батьківщині якого в Красноярському краї в 2006 р. було відкрито меморіал на його честь як першого військового, який загинув в Афганістані [12, с. 188].

Заколот в Гераті спричинив занепокоєння радянських лідерів й справжню паніку серед керівництва ДРА. Про це свідчить

характер телефонної розмови О.М. Косигіна з Головою Революційної ради ДРА та Генеральним секретарем НДПА Н.М. Таракі 18 березня 1979 р. Ця розмова посідає особливе місце в афгансько-радянських відносинах, оскільки під час неї пролунало перше прохання афганської сторони про розширення військово-технічної допомоги з боку СРСР аж до фізичної присутності радянських військ в Афганістані. Н.М. Таракі, зокрема, говорив: “Ми просимо, щоб ви надали практичну і технічну допомогу людьми і озброєнням”. “Я пропоную, щоб ви на своїх танках і літаках поставили афганські знаки, і ніхто нічого не визнає. Ваші війська могли б іти з боку Кушки і з боку Кабула”. Голова радянського уряду у відповідь запропонував: “А якщо на літаках швидко переслати Вам танки, необхідні боєприпаси, дати міномети, то ви знайдете спеціалістів, які зможуть використати цю зброю?... У Радянському Союзі пройшли підготовку сотні афганських офіцерів...”. Афганський же лідер, жаліючись на брак відданих народній владі кваліфікованих військових кадрів, наполягав на радянській військовій присутності: “Хочемо, щоб до нас надіслали таджиків, узбеків, туркменів для того, щоб вони могли водити наші танки. Нехай надягнуть афганську форму, афганські значки і ніхто їх не впізнає...”. Коли ж О. Косигін заявив, що це питання потребує серйозного обговорення, Н.М. Таракі попрохав відправити до ДРА бойові машини піхоти літаками. На запитання: чи є водії для них, знову запропонував: “А ви пришліть машини разом із водіями, які знають нашу мову – таджиками, узбеками...” [14]

20 березня 1979 р. Н.М. Таракі уже був у Москві. Під час особистої зустрічі з ним Л.І. Брежнев категорично заявив з приводу настійливих прохань афганського лідера про відправлення військ: “Ми це питання всебічно розглядали, зважували, і скажу Вам прямо: цього робити не слід.” Під час цієї розмови радянський генсек озвучив інформацію, що в афганських збройних силах працює в якості радників більш ніж 500 генералів і офіцерів [15].

Цього ж дня відбулася тривала бесіда “афганської четвірки” у складі О.М. Косигіна, А.А. Громико, Д.Ф. Устинова і Б.Н. Пономарьова з Н.М. Таракі, запис якої містить чимало інформації про масштаби військово-технічної

допомоги афганській революції з боку СРСР. Так, Д.Ф. Устинов повідомив про заплановані поставки до ДРА вертольотів Мі-24, котрі мають куленепробивну броню: “Таких вертольотів вам буде поставлено 6 штук упродовж червня – липня і ще 6 штук в четвертому кварталі цього року”. На це Н.М. Таракі попросив надати вертольоти з пілотами. О.М. Косигін нагадав афганському лідеру про те, в СРСР на той момент навчалося 400 афганських офіцерів. Д.Ф. Устинов додав, що у 1979 р. 190 афганських офіцерів завершують навчання, з поміж яких 16 льотчиків і 13 вертольотчиків. На завершення голова радянського уряду пообіщав: “У березні цього року вам буде додатково поставлено 33 штуки БМП-1, 5 штук Мі-25, 8 штук Мі-8Т, а також 50 штук БТР-60, 25 штук броньованих розвідавтомобілів, 50 штук протилітакових установок на рухомих складах, зенітна установка “Стріла”. 18 березня до вас уже направлено 4 вертольоти Мі-8, 21 березня надійде ще 4 вертольоти. Усе це вам надається безоплатно” [16].

Як бачимо, записи бесід 18 – 20 березня 1979 р. надзвичайно інформативні й засвідчують суттєве розширення військово-технічної підтримки НДПА з боку СРСР у громадянській війні в Афганістані. Окрім того, є свідчення, що уже в березні 1979 р. з метою виробки схеми антитерористичних заходів після убивства посла США і заколоту в Гераті до Афганістану було спрямовано групу спеціального призначення “А” (Гром) [12, с. 231].

Після цього прохання афганської сторони про активне залучення радянських військ у громадянську війну в Афганістані стали регулярними. Усі вони не мали офіційного характеру й передавалися через Головного військового радника, який курував міністра оборони ДРА (до листопада 1979 ним був Л.М. Горелов, потім – С. Магомєтов), посла СРСР в Афганістані (до листопада 1979 р. – О.М. Пузанов, потім – Ф.А. Табєєв) або ж через інших радянських високопосадовців за ситуацією. Відмовляючи в цьому, СРСР постійно розширював поставки зброї й техніки для потреб афганської армії.

Так, 14 квітня 1979 р. під час зустрічі з Л.М. Горєловим Х. Амін висловив прохання направити до Кабулу 15 – 20 бойових

вертольотів із боезапасами і радянськими екіпажами. На тексті цього прохання стоїть резолюція Начальника генерального Штабу Збройних Сил СРСР, маршала Радянського Союзу Н.В. Огаркова: “Цього робити не слід” [17, с. 4]. У посланні ж головному військовому раднику в Кабулі, текст якого було затверджено на засіданні Політбюро 21 квітня, говорилося: “Підкресліть, що впродовж березня – квітня цього року ДРА уже поставлені 25 бойових вертольотів, котрі забезпечені 5 – 10 боекомплектами боеприпасів” [18].

Через місяць, 24 травня 1979 р. Політбюро розглядало питання про поставку Міністерством зовнішньої торгівлі в двотижневий термін до Демократичної Республіки Афганістан 1500 автомобілів. У посланні головному військовому раднику в Кабулі, затвердженому на тому ж засіданні, знаходимо, що “...радянський уряд... прийняв рішення поставити Афганістану у 1979 – 1981 роках безоплатно спецмайна на суму 53 млн. карбованців, у тому числі 140 гармат і мінометів, 90 бронетранспортерів..., 48 тисяч одиниць стрілецької зброї, близько 1000 гранатометів, 680 авіаційних бомб, а також направити ...у травні – липні 1979 р. медикаменти і медичне обладнання на суму 50 тис. карбованців. В якості першочергової допомоги в травні цього року поставляються 100 запальних балонів і 160 разових бомбових касет. Поставити газові бомби з нетоксичною отруйною речовиною не видається можливим” [19].

На засіданні Політбюро 28 червня на основі Записки до ЦК КПРС за авторством А. Громико, Ю. Андропова, Д. Устинова і Б. Пономарьова було прийнято ряд рішень, з поміж яких на увагу заслуговують два:

“Спрямувати в Афганістан на допомогу головному військовому раднику досвідченого генерала з групою офіцерів для роботи безпосередньо у військах (дивізіях і полках). Головним завданням цієї групи вважати допомогу командирам з’єднань і частин в організації бойових дій проти заколотників, покращення управління частинами і підрозділами. Додатково відрядити до ДРА радянських військових радників до батальйонної ланки включно в бригаду охорони уряду і в танкові бригади (40 – 50 осіб, у тому числі 20 радянських

політпрацівників), а також радників військової контррозвідки в усі полки ДРА”.

“Для охорони радпосольства направити в Кабул спецзагін КДБ СРСР (125 – 150 осіб) під виглядом обслуговуючого персоналу посольства” [12, с. 204].

Таким чином, у червні 1979 р. уперше прийнято рішення про активне залучення радянських військових до подій громадянської війни в ДРА. З цього ж місяця на аеродромі в Баграмі (60 км на північ від Кабулу) базувалася радянська ескадрилья транспортних літаків АН-12 [8, с. 50]. Таким чином, уже влітку 1979 р. у небі Афганістану літали радянські пілоти. Окрім цієї ескадрильї, в ДРА на початку літа 1979 р. знаходилися радянський вузол зв'язку і транспортна ескадрилья вертольотів [12, с. 259]. У перших же числах липня з Фергани до Афганістану було перекинуто 1-й парашутно-десантний батальйон 345 гвардійського Окремого парашутно-десантного полку з підполковником Ломакіним на чолі. Офіційним його призначенням було “забезпечення безпеки при можливій евакуації радянських громадян у випадку подальшого загострення ситуації в країні” [13, с. 156]. Парашутно-десантний батальйон Ломакіна був перекинутий таємно під виглядом технічних працівників і був підпорядкований напряму головному військовому раднику [17, с. 4]. Тоді ж, а саме 5 липня 1979 р., до Кабулу прибув загін спеціального призначення КДБ “Зеніт-1”. Офіційною метою його перебування в ДРА була допомога у навчанні особистої гвардії Аміна [12, с. 231]. Авторитетний дослідник М.Ф. Слінкін називає ці переміщення військ початком присутності радянського військового контингенту в Демократичній Республіці Афганістан [5, с. 148 – 149].

Проте ситуація в країні продовжувала залишатися складною. За словами О. Вестада, до літа 1979 р. афганський режим “знищив сам себе”, будучи не здатним протистояти більш організованій опозиції [7, с. 34]. Зважаючи на це, упродовж липня – серпня 1979 року прохання про ввід радянських військ з боку афганського керівництва не припинялися. Так, 19 липня Б. Пономарьов повідомив, що Н.М. Таракі і Х. Амін неодноразово поверталися до питання про розширення радянської військової присутності. 12 серпня Пузанові і Горелов повідомляли про чергове

прохання афганських лідерів, на цей раз про розміщення в Кабулі трьох радянських спецбатальйонів. 21 серпня відбулася зустріч Х. Аміна із заступником міністра оборони СРСР генералом армії І.Г. Павловським, котрий упродовж 17 – 22 серпня 1979 року перебував у ДРА з метою оцінки ситуації та перевірки роботи радянських військових радників. Під час особистої зустрічі з ним Амін просив виділити для Афганістану 1,5 – 2 тис. радянських командос, яких можна було б розмістити у фортеці Баллоа-Хісар. Також Амін просив замінити особовий склад зенітних батарей, котрі прикривали повітряний простір над Кабулом, у благонадійності яких був не певен, на радянські [17, с. 4].

Радянське керівництво офіційно відмовляло афганській стороні в активній військовій підтримці, побоюючись можливих міжнародних наслідків для себе. Так, 12 вересня 1979 р. на засіданні Політбюро була розглянута чергова записка “афганської четвірки” про ситуацію в Кабулі. На її основі було прийнято пропозиції з 10 пунктів, котрі передбачали зміцнення армії ДРА, продовження нарощування поставок зброї, вироблення мір по розширенню політичної бази афганського уряду [7, с. 27]. Проте до Афганістану приховано перекидали не лише військову техніку й обладнання, але й військовослужбовців. Генерал В.В. Андреев у своїх мемуарах згадує про те, як 18 серпня 1979 р. брав участь у перекиданні людей і техніки вертольотами з аеродрому Кокайти (під Бухарою) в Баграм: “Готувалися похапцем. Зафарбовували і замазували на вертольотах і автомобілях номери і розпізнавальні знаки, переодягалися в цивільне. Усе робилося так, щоб нічого радянського в одязі і спорядженні не було... Твердо знали одне: легимо воювати, допомагати уряду ДРА у придушенні бунтівних виступів в армії і провінціях... Обіцяли, що рік служби зарахують за три, звання – на ступінь вище штатної категорії, терміни присвоєння чергових звань – удвічі менші, оплата – взагалі шалені гроші...” [20, с. 82].

Проте усе ж таки в той час основна надія радянського керівництва в Демократичній Республіці Афганістан покладалася на поставки техніки і спорядження та успішну роботу радянських військових радників. У

кінці 1979 р. в Афганістані працювало більше ніж тисяча радянських військових радників, які перебували в усіх з'єднаннях від батальйону включно [21, с. 7]. За словами генерала-полковника В.А. Меримського, заступника начальника Оперативної групи Міністерства Оборони СРСР в Афганістані, восени 1979 р. усю роботу в афганських військах виконували саме радянські спеціалісти [22, с. 18]. Про це йдеться і в затвердженому на засіданні Політбюро ЦК КПРС звіті “Про підсумки роботи заступника Міністра оборони СРСР ген. армії Павловського І.Г. в Демократичній республіці Афганістан” від 15 листопада 1979 р. У документі, зокрема йдеться: “Надана нашою стороною всебічна практична допомога силам Афганістану дозволила їм упродовж серпня – жовтня цього року перейти від пасивної оборони і нерішучих дій проти заколотників незначними підрозділами до одночасних бойових дій більш значними угрупованнями.

Радянські радники брали участь у тактичних навчаннях, розробці планів операцій та їх практичному здійсненні” [23, с. 97 – 98].

Афганське керівництво також поклало величезні надії на радянських спеціалістів. Як пише у своїх спогадах генерал-майор В. Заплатін, радник начальника Главпура ЗС ДРА, афганське військове командування, говорячи про роботу радянських радників в політорганах армії, наполягало – “ви нам усе зробіть, як у вас” [24]. Але ж радянські офіцери й генерали по-іншому й не вміли, а тому переносили на афганський ґрунт радянський досвід, який часто не відповідав місцевим реаліям. За словами В. Пластуна, “...наші радники не стільки радили, скільки командували своїми підрадниками, іноді фактично підмінюючи їх і віддаючи накази їх підлеглим, тобто афганським офіцерам через голову афганського командира” [21, с. 7]. Таким чином, у поразках та невдачах афганських урядових військ у бойових діях проти опозиційних військових формувань упродовж 1979 р. є й значна частка провини радянських військових спеціалістів.

Усунення в середині вересня 1979 р. від влади Н.М. Таракі, його подальше фізичне усунення та прихід до влади Х. Аміна спричинили певний перегляд радянської

політики у розглядуваному питанні. Радянські лідери не симпатизували Х. Аміну, звинувачуючи його у проамериканських симпатіях. У кінці жовтня політбюро ЦК КПРС постановило: “Військову допомогу Афганістану надавати зараз в обмежених масштабах. З урахуванням реальної обстановки в країні і необхідності ведення подальших бойових дій проти заколотників, продовжувати поставки стрілецької зброї, запасних частин, мінімально необхідної кількості боєприпасів і допоміжного військового майна. Позитивно розглянути прохання афганського керівництва про поставку легкої стрілецької зброї для народної міліції ДРА. Від подальших поставок важкого озброєння і техніки поки що утриматися.

Радянським військовим підрозділам, котрі знаходяться в ДРА (вузол зв'язку, парашутно-десантний батальйон, транспортні авіаційні ескадрильї літаків і вертольотів), а також загону охорони радянських установ продовжувати виконувати поставлені завдання” [25].

Ближче до кінця 1979 р. радянське керівництво усе більше схилилося до військового вторгнення до Афганістану. На той час опозиція контролювала не менше 70% території ДРА [26, с. 46], тому кремлівські лідери всерйоз побоювалися поразки афганської революції. Окрім того, в їх середовищі перемогла лінія на усунення Х. Аміна, котрий усе більше лякав Москву своєю непередбачуваністю, і прагнення замінити його більш зручним і слухняним Б. Кармалем, тоді – послом ДРА в Чехословаччині. Прохання ж Х. Аміна про військову допомогу в СРСР продовжували надходити, усього їх дослідники нарахували 7 із 20, які надійшли з березня 1979 р. [27, с. 68]. Формально йдучи на їх задоволення, 6 грудня 1979 р. Політбюро ЦК КПРС прийняло рішення: “З урахуванням прохання Х. Аміна вважаємо за доцільне направити до Афганістану підготовлений для цих цілей спеціальний загін ГРУ Генерального штабу загальним числом близько 500 осіб в уніформі, котра не розкривала б його приналежності до Збройних Сил СРСР” [28]. Це був так званий “мусульманський батальйон”, перекинутий до Баграму 9 – 10 грудня, з майором Хабідом Таджибасвичем Халбаєвим на чолі. Сам очільник був узбеком, особовий склад

“мусбату” – узбеки, таджики і туркмени. Радянські військові носили форму афганської армії і зовні мало чим відрізнялися від афганців [29, с. 56]. Цей підрозділ відіграв одну із ключових ролей у подіях 27 грудня 1979 р. 18 – 19 грудня ще один радянський підрозділ зайняв позиції уздовж стратегічно важливої дороги на Саланг [5, с. 148 – 149]. Саме цим шляхом відбувалося перекидання на територію ДРА радянських військових частин у кінці грудня 1979 р.

Таким чином, військово-технічне співробітництво між СРСР і ДРА в період від Саурської (Квітневої) революції 1978 р. до радянського вторгнення 27 грудня 1979 р. посідало ключове місце в структурі відносин між обома державами. З одного боку, характер радянської допомоги вписувався в радянську доктрину експорту революції та підтримки марксистських і промарксистських режимів. Адже СРСР до 1978 р. мав багатий досвід військово-технічної підтримки подібних режимів. З іншого боку, ДРА отримувала від СРСР зброї та іншого спецмайна більше, ніж усі соціалістичні країни та країни “соціаліс-

тичної орієнтації” разом узяті. СРСР мав в Афганістані розгалужений апарат радників, з весни 1979 року в ДРА перебували радянські військові частини.

Важливо відмітити також те, що для правлячої афганської Народно-демократичної партії радянська військово-технічна допомога стала апаратом штучного дихання для смертельно хворого. Збройна опозиція, більш організована, популярна в народі упродовж всього 1979 року зберігала стратегічну ініціативу.

Логічно, що за таких умов радянське партійне керівництво не могло піти на те, щоб “втратити” Афганістан. СРСР вклав надто багато в афганську революцію, до того ж її поразка могла стати небезпечним прецедентом і вдарити по престижу наддержави. Тому можна стверджувати, що військово-технічне співробітництво між СРСР і ДРА, його характер, спрямованість і масштаби слід тлумачити як один із важливих факторів, котрий підштовхнув кремлівських лідерів до відкритої військової інтервенції до Афганістану у грудні 1979 р.

Список використаних джерел та літератури:

1. Костыря А.А. Историография, источниковедение, библиография спецоперации СССР в Афганистане (1979 – 1989 гг.). – Донецк: ООО “ИПП Промінь”, 2009. – 600 с.
2. Теплинский Л.Б. СССР и Афганистан. 1919 – 1981. – М.: Главная редакция восточной литературы, 1982. – 296 с.
3. Теплинский Л.Б. История советско-афганских отношений. 1919 – 1987. – М.: Мысль, 1988. – 384 с.
4. Коргун В.Г. История Афганистана. XX век. – М.: ИВ РАН, 2004. – 528 с.
5. Слинкин М.Ф. Народно-демократическая партия у власти. Время Тараки – Амина (1978 – 1979 гг.). – Симферополь, 1999. – 359 с.
6. Amsturz J.V. Afghanistan: The First Five Years of Soviet Occupation. – Washington: National Defense University, 1986. – 545 p.
7. Вестад О.А. Накануне ввода советских войск в Афганистан // Новая и новейшая история. – 1994. – №2. – С. 19 – 36.
8. Рубцов Ю.В. Советский Союз в “необъявленной” войне в Афганистане (1979 – 1989 годы): осмысление прошлого // Новая и новейшая история. – 2009. – №1. – С. 48 – 71.
9. Ходжаев М.Н. Сотрудничество СССР и Республики Афганистан в области энергетики // Афганистан. История, экономика, культура: Сборник статей. – М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1989. – С. 92 – 99.
10. Правда. 1978. – 6 декабря.
11. Совет министров СССР. Распоряжение от 7 января 1979 г. // Советский архив, собран Владимиром Буковским. 9.2. Афганистан [Электронный ресурс: <http://psi.ece.jhu.edu/~kaplan/IRUSS/BUK/GBARC/pdfs/afgh-rus.html>]
12. Кошелев В.М. Штурм дворца Амина: версия военного разведчика. – г. Люберцы Московской области: РОО “Союз писателей Подмосковья”, 2007. – 536 с.

13. Окорочков Ф.В. Секретные войны Советского Союза. Первая полная энциклопедия. – М.: Яуза, Эксмо, 2008. – 736 с.
14. Запись разговора по телефону А.Н. Косыгина с Генеральным секретарем ЦК Народно-демократической партии Афганистана, председателем Революционного совета и премьер-министром ДРА Н.М. Тараки. 18 марта 1979 г. // Советский архив, собран Владимиром Буковским. 9.2. Афганистан [Электронный ресурс: <http://psi.ece.jhu.edu/~kaplan/IRUSS/BUK/GBARC/pdfs/afgh-rus.html>]
15. Запись беседы Л.И. Брежнева с Н.М. Тараки. 20 марта 1979 г. // Советский архив, собран Владимиром Буковским. 9.2. Афганистан [Электронный ресурс: <http://psi.ece.jhu.edu/~kaplan/IRUSS/BUK/GBARC/pdfs/afgh-rus.html>]
16. Запись беседы А.Н. Косыгина, А.А. Громыко, Д.Ф. Устинова, Б.Н. Пономарева с Н.М. Тараки. 20 марта 1979 г. // Советский архив, собран Владимиром Буковским. 9.2. Афганистан [Электронный ресурс: <http://psi.ece.jhu.edu/~kaplan/IRUSS/BUK/GBARC/pdfs/afgh-rus.html>]
17. Олийнык А. Ввод войск в Афганистан: как принималось решение // Красная звезда. – 1989. – 18 ноября. – С. 3 – 4.
18. Выписка из протокола № 150 заседания Политбюро ЦК КПСС от 21 апреля 1979 г. // Советский архив, собран Владимиром Буковским. 9.2. Афганистан [Электронный ресурс: <http://psi.ece.jhu.edu/~kaplan/IRUSS/BUK/GBARC/pdfs/afgh-rus.html>]
19. Выписка из протокола № 152 заседания Политбюро ЦК КПСС от 24 мая 1979 г. // Советский архив, собран Владимиром Буковским. 9.2. Афганистан [Электронный ресурс: <http://psi.ece.jhu.edu/~kaplan/IRUSS/BUK/GBARC/pdfs/afgh-rus.html>]
20. Андреев В.В. Неожиданная война. – Воронеж: Калита-Р, 2004. – 144 с.
21. Пластун В. Горький урок // Азия и Африка сегодня. – 1993. – №1. – С. 7 – 10.
22. Меримский В.А. Кабул – Москва: война по заказу // Военно-исторический журнал. – 1993. – № 10. – С. 11 – 21.
23. Документы советского руководства о положении в Афганистане. 1979 – 1980. / Предисловие академика Г.Н. Севастьянова // Новая и новейшая история. – 1996. – № 3. – С. 91 – 100.
24. Заплатин В. Афганистан: завтра была война // Родина. – 1989. – № 11. – С. 14 – 17.
25. Выписка из протокола № 172 заседания Политбюро ЦК КПСС от 31 октября 1979 г. // Советский архив, собран Владимиром Буковским. 9.2. Афганистан [Электронный ресурс: <http://psi.ece.jhu.edu/~kaplan/IRUSS/BUK/GBARC/pdfs/afgh-rus.html>]
26. Ляховский А.А., Забродин В.М. Тайны афганской войны. – М.: Планета, 1991. – 273 с.
27. Гай Д., Снегирев В. Вторжение. Неизвестные страницы необъявленной войны. – М.: СП ИКПА, 1991. – 384 с.
28. Выписка из протокола № 176 заседания Политбюро ЦК КПСС от 6 декабря 1979 г. // Советский архив, собран Владимиром Буковским. 9.2. Афганистан [Электронный ресурс: <http://psi.ece.jhu.edu/~kaplan/IRUSS/BUK/GBARC/pdfs/afgh-rus.html>]
29. Кукушкин А.В. Как был взят Кабул // Военно-исторический журнал. – 1995. – №6. – С. 56 – 63.

O. KOVALKOV

MILITARY-TECHNICAL COLLABORATION BETWEEN THE USSR AND DRA IN APRIL 1978 - DECEMBER 1979.

The nature, focus and scale of military-technical cooperation between the Soviet Union and DRA during the period of Suaur (April) revolution to the Soviet invasion of December 27, 1979 is investigated.

Key words: USSR, DRA, April revolution, the military-technical cooperation, advisers, the Soviet military contingents.

А.Л. КОВАЛЬКОВ

**ВОЕННО-ТЕХНИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ СССР И ДРА
В АПРЕЛЕ 1978 - ДЕКАБРЕ 1979 ГОДОВ.**

Исследовано характер, направленность и масштабы военно-технического сотрудничества между СССР и ДРА в период от Суаурской (Апрельской) революции до советского вторжения 27 декабря 1979 г.

Ключевые слова: СССР, ДРА, Апрельская революция, военно-техническое сотрудничество, советники, советские военные контингенты.